

ANDRZEJ S. JASIŃSKI OFM

Opole

Pasterz w Księdze Zachariasza 11,4–17

Temat pasterza należy do częstszych motywów występujących tak w Starym, jak i Nowym Testamencie. Jezus o sobie mówi, iż jest dobrym Pasterzem (por. J 10,11). Taki obraz ukazują nam już prorocy starotestamentalni (por. Mi 5,3; Jr 23,1–6; Ez 34,23; 37,22–24; Za 13,7). Obok tekstów rozwijających myśl o dobrym pasterzu pojawiają się i inne, które prezentują postacie pasterzy niegodnych tego miana. Temat ten podejmuje już Ez 34, który piętnuje nadużycia pasterzy Izraela (w. 2–10). Podobny motyw zawiera również Za 11,4–17. W porównaniu z tekstem Ezechiela, u Zachariasza trudniej jest precyzyjnie określić historyczne ramy omawianego zagadnienia.

1. Za 11,4–17 w kontekście Księgi Zachariasza

Zgodnie z powszechnie przyjmowanym przez uczonych poglądem, Księga Zachariasza nie stanowi zwartego bloku literackiego, gdyż powstała w wyniku połączenia kilku pism¹. Pierwsza część (Za 1 – 8) zajmuje się sprawą odbudowy świątyni po jej zburzeniu przez Babilończyków. Temat ten nie pojawia się już w Za 9 – 14. W odmiennym świetle w obu częściach został potraktowany temat oczekiwań mesjańskich — w Za 1 – 8 związany jest z historycznymi postaciami Zorobabela i arcykapłana Jozuego, w Za 9 – 14 zaś perspektywa mesjańska rozciągnięta zostaje już na czasy eschatologiczne².

¹ Por. H. Gese, *Anfang und Ende der Apokalyptik, dargestellt am Sacharjabuch*, w: *Vom Sinai zum Zion*, München 1983, s. 223.

² Por. F.J. Stendebach, *Einleitung in das Alte Testament*, Düsseldorf 1994, s. 216.

Druga część Księgi Zachariasza też nie jest jednorodna. Współcześnie coraz częściej pisze się o Deutero- i Trito-Zachariaszu³. Podstawą rozróżnienia jest między innymi odmienny charakter literacki Za 9 – 11 i Za 12 – 14. W pierwszej części pojawiają się pewne aluzje do wydarzeń historycznych, natomiast w ostatnich rozdziałach mamy już tylko „czystą” eschatologię⁴. Ze względu na szczupłość aluzji do wydarzeń historycznych jaka charakteryzuje Za 9 – 11, trudno ustalić czas powstania tych rozdziałów. Można jednak przyjąć, że chodzi tu o wczesny okres hellenistyczny, czyli przełom IV i III w. przed Chr.⁵

W całym tekście Za 9 – 14 najwięcej problemów przysparza fragment 11,4–17, którego tematyka dotyczy kwestii dwóch pasterzy. Motyw pasterza pojawia się również w 13,7–9. Uczni zajmujący się tekstem Za 11,1–17 od dawna wskazywali na szczególną enigmatyczność tej perykopy, nawet w kontekście całego Starego Testamentu⁶ Wypowiedź Za 11,4–17 odnosi się do symbolicznej czynności prorockiej, opartej na pewnym ustalonym schemacie, a praktykowanej również przez innych proroków (Jeremiasz i Ezechiel). Schemat ów składał się z następujących części: polecenie dane przez Jahwe; wykonanie polecenia przez proroka oraz wyjaśnienie sensu dokonanej czynności, co prorok czyni zazwyczaj poprzez wypowiedzanie wyroczni, która z kolei dotyczy przyszłości⁷

W tekście Za 11,4–17 trudno jest odnaleźć odniesienie prezentowanej treści do konkretnej sytuacji historycznej. Nie ma natomiast takiej trudności we wspomnianych tekstach Jeremiasza czy Ezechiela. Wydaje się, jak to wyżej zaznaczyliśmy, że Deutero-Zachariasz odnosi się do czasów hellenistycznych. W takim wypadku musimy doszukiwać się tu aluzji do okresu rządów Seleucydów, czego nie można jednak udowodnić.

Z treści interesujących nas wersetów wynika, że Bóg poleca prorokowi, aby stał się pasterzem Jego ludu (w. 4). Prorok w ciągu miesiąca usunął trzech pasterzy (w. 8), wykonał symboliczne czynności, tj. złamał laskę — symbol przymierza (w. 10) oraz wrzucił trzydzieści srebrników do skarby

³ Por. M. Saebo, *Die deuterosacharjanische Frage. Eine forschungsgeschichtliche Studie*, StTh 23(1969) s. 115–140; I. Willi-Plein, *Prophetie am Ende. Untersuchungen zu Sach 9 – 11*, Köln 1974.

⁴ Por. L.A. Schökel, J.L. Sicre Diaz, *I Profeti*, Roma 1984, s. 1345.

⁵ Por. M. Delcor, *Les sources du Deutero-Zacharie et ses procédés d'emprunt*, RB 59(1952) s. 385–411.

⁶ Por. S.R. Driver, *The Minor Prophets*, Edinburg 1906, s. 23.

⁷ Szczególny przykład czynności symbolicznej stanowi opis Jr 18,1–12. Prorok otrzymał polecenie udania się do garncarza, który wyrabiał naczynia. Te, które uległy zniekształceniu musiały być poddane ponownej obróbce. Czynności garncarza porównuje Bóg do tego, co uczyni swemu ludowi.

domu Pańskiego (w. 13). Złamanie kolejnej laski oznaczało zerwanie braterstwa pomiędzy Judą a Izraelem (w. 14). W końcowej części perykopy Bóg poleca prorokowi ponownie wziąć wyposażenie głupiego pasterza (w. 15), ostatni zaś werset zawiera wyrocznię skierowaną przeciwko złemu pasterzowi (w. 17).

W historii interpretacji tego tekstu usiłowano utożsamić trzech pasterzy z różnymi postaciami, znanymi z historii Izraela. Proponowano: Mojżesza, Aarona i Miriam lub Zachariasza, Szaluma i Menachema. Sięgano nawet do II w. przed Chr., do czasów machabejskich (Juda, Jonatan i Szymon). Doszukiwano się w tym obrazie również trzech ugrupowań: faryzeuszy, saduceuszy i esseńczyków, bądź obcych królestw: Asyrii, Babilonii i Persji. W końcu wskazano na czasy Seleucydów i ich przywódców: Seleukosa, Heliodora i Demetriusza lub Antiocha III, Seleukosa IV i Heliodora⁸. Duża różnorodność propozycji przedstawianych przez uczonych świadczy o niemożliwości podstawienia konkretnych postaci historycznych pod osoby trzech pasterzy. Z nowszych ustaleń możemy jeszcze wskazać na hipotezę B. Otzena, który uważa, że dobry pasterz to sam Bóg, natomiast trzej pozostali to Saul, Dawid i Salomon⁹. Każda zatem epoka z dziejów Izraela może być brana tu pod uwagę¹⁰. Niektórzy komentatorzy usiłowali skoncentrować uwagę na symbolicznym wymiarze liczby trzy, która miała wskazywać na wszystkich pasterzy¹¹. Pojawiają się i takie opinie, że w. 8 stanowi późniejszą głosę pochodzącą z okresu Machabeuszy¹². Opierając się na danych pochodzących z samego tekstu, niektórzy uczeni sądzą, że owych trzech pasterzy można identyfikować z kupcami i handlarzami (w. 5,11-13)¹³. Żadna jednak z propozycji nie zyskała prawa pierwszeństwa, stąd kwestia interpretacji Za 11,4-17 pozostaje w dalszym ciągu otwarta.

W celu lepszego zrozumienia perykopy trzeba ją ująć w szerszym kontekście Za 9 - 14. Według powszechnej opinii uczonych mamy do czynienia z tekstem o bardzo enigmatycznym polu odniesień historycznych¹⁴. Tekst Za 9,1-17 uważany jest często za redakcyjną jednostkę prezentującą wizję

⁸ Por. H.G. Mitchell, *Haggai, Zechariah, Malachi*, Edinburgh 1912, s. 306-307.

⁹ Por. B. Otzen, *Studien über Deuteriosacharja*, Kopenhagen 1964, s. 156.

¹⁰ Z innych propozycji możemy jeszcze wymienić następujące: trzej pasterze to ludy zagrażające Izraelitom w okresie monarchicznym: Filistyni, Ammonici i Moabici; por. A. Caquot, *Brèves remarques sur l'allégorie des pasteurs en Zacharie 11*, w: *Mélanges bibliques et orientaux en l'honneur de M. Mathias Delcor*, Neukirchen 1985, s. 52-55.

¹¹ Por. J.G. Baldwin, *Haggai, Zechariah, Malachi*, London 1972, s. 183.

¹² Por. R.C. Dentan, *The Book of Zechariah, Chapters 9-14*, Nash 1952, s. 1104; R.A. Mason, *The Books of Haggai, Zechariah, and Malachi*, Cambridge 1977, s. 107.

¹³ Por. P.D. Hanson, *The Dawn of Apocalyptic*, Philadelphia 1975, s. 346-347.

¹⁴ Por. Schökel, Sicre Diaz, *I Profeti*, s. 1346.

odnowy Dawidowego królestwa (północnego i południowego), gdzie słownictwo militarne znajduje szczególne zastosowanie. Pokrewną problematykę walki podejmuje perykopa Za 10,3b-12, natomiast poprzedzające ją w. 1-3a wprowadzają temat pasterza, który znajdzie rozwinięcie w 11,4-17 i 13,7-9. We fragmencie Za 12,1-9 pojawia się zapewnienie o pomocy Jahwe udzielonej Jerozolimie w czasie wojny. Dodatkiem do tych wersetów są wypowiedzi zawarte w 12,10 - 13,6. Ostatni, 14 rozdz. Księgi Zachariasza zawiera kolekcję wypowiedzi na temat wywyższenia Jerozolimy. Atak na Święte Miasto zakończy się klęską wrogów (w. 1-13), Jerozolima zostanie przemieniona w raj na ziemi (w. 14b-21).

Można więc wnioskować, że Za 9 - 14 tworzą cztery kolekcje tekstów (9,1-17; 10,3b-12; 12,1-5.8-9; 14,1-13.14b-21), które zawierają różne tradycje dotyczące czasów eschatologicznych. Tematyka powiązana była z oczekiwaniami odnowy królestwa Dawidowego. Na końcu czasów ma więc pojawić się nowy Dawid, który połączy dawne dwa królestwa (północne i południowe), a centrum zjednoczonego królestwa ponownie stanowić będzie Jerozolima. Język militarny, który pojawia się w perykopach, świadczy o oczekiwaniu na nadejście ostatecznej, eschatologicznej, świętej walki¹⁵.

Przewodni motyw tej części Księgi Zachariasza stanowi temat pasterza, który pojawia się w kolejnych perykopach (10,1-3a; 11,1-17; 13,7-9). Wydaje się, że lepsze zrozumienie motywu pasterza, zawartego w tekście Za 11,4-17, stanowi klucz do zrozumienia całego bloku Za 9 - 14.

Pod względem literackim, jak zaznaczyliśmy wyżej, tekst Za 9 - 14 nie jest jednolity. Każdy fragment musi być tu potraktowany oddzielnie. W odniesieniu do rodzaju literackiego Za 11,4-17 zauważamy, że był on w historii interpretacji różnie określany: alegoria, przypowieść, wizja lub relacja o symbolicznej czynności proroka. Różnorodność opinii świadczy, że nie możemy tu mówić o jakimś czystym gatunku literackim. Nie ulega jednak wątpliwości, że tekst stanowi rodzaj alegorii lub przypowieści.

2. Pierwsze polecenie Jahwe (Za 11,4-6)

Alegorię, którą rozpoczyna w. 4, otwierają słowa Jahwe skierowane do proroka. Wprowadzają one w klimat życia kupieckiego. Kupcy i handlarze bogacą się kosztem owiec. Pasterze nie dbają o ich los. W tej sytuacji następuje nominacja nowego pasterza, który występuje w imieniu Boga. Ma

¹⁵ Por. D. Ellel, *Variations sur le thème de la guerre sainte dans Deutero-Zacharie*, ETR 56(1981) s. 55-71.

on troszczyć się o stado, które niewątpliwie symbolizuje Judę (w. 4). Los stada jest jakby już przesądzony: „przeznaczone (są) na zabicie” (w. 4b). Prorok, który otrzymuje misję, nazywa mówiącego do niego Boga יהוה (Bóg mój), co oznacza szczególnie bliski kontakt¹⁶, a nawet „przynależność” proroka do Boga. Jest to wyrażenie, którego odpowiednikiem jest — często przez proroków używany — zwrot עַמִּי (mój lud). Tym zwrotem określa Jahwe naród wybrany, a zwłaszcza uciskanych (por. Oz 1,9; 2,3; 11,7; Jl 2,26; 4,3; Mi 1,9; 2,8; 3,3)¹⁷ Jahwe jest tym, który pochyła się nad swoim ludem, gdy ten doznaje ucisku ze strony wrogów. Prorok solidaryzuje się z ludem. Wie, że jest to lud Jahwe, stąd tego, który powierza mu misję nazywa: „mój Bóg”¹⁸

Kolejny werset (5) opisuje faktyczny stan, w jakim znalazły się owce: „Ich nabywcy bezkarnie zabijają, ich sprzedawcy mówią: «Niech będzie błogosławiony Jahwe, wzbogaciłem się», a ich pasterze nie mają nad nimi miłosierdzia” Biorąc pod uwagę kupieckie obyczaje możemy stwierdzić, że ci, którzy kupują owce nabierają pełnego prawa do tego, by zakupiony „towar” przeznaczyć na rzeź. W tekście mówi się, że nabywcy czynią to bezkarnie. Postępowanie ich jest jednak naganne. Z czego wynika taka ocena? Otóż nabywcy nie mieli prawa kupić owiec, gdyż sprzedający postępowali bezprawnie¹⁹ Postawa tych ostatnich jest jeszcze bardziej naganna, gdyż zwracają się do Jahwe z wyrazem swoistego dziękczynienia: „niech będzie błogosławiony”²⁰ W w. 5 pojawiają się trzy kategorie ludzi, którzy współdziałają ze sobą, a ich czyny są przeciwne woli Bożej. Najbardziej nikczemni są pasterze, gdyż oni zawierają niegodne kontrakty i nie okazują żadnego miłosierdzia względem powierzonych sobie owiec. Można przypuszczać, że ci pasterze symbolizują religijnych przywódców, czyli arcykapłanów.

Reakcja Boga na zaistniałą sytuację jest jednoznaczna: „Ja też nie będę dłużej litościwy dla mieszkańców kraju — wyrocznia Jahwe” (w. 6a).

¹⁶ Por. J. Homerski, *Księga Zachariasza*, w: *Księgi Proroków Mniejszych* (PST XII 2), Poznań 1968, s. 408.

¹⁷ Zwłaszcza w Księdze Micheasza wyrażenie „lud mój” podkreśla wierność Boga względem ludu poddanego doświadczeniom, w tym także i nierówności społecznej; por. H.W. Wolff, *Joel and Amos*, Philadelphia 1977, s. 71-73.

¹⁸ W TM występuje formuła יהוה (mój Bóg), dopuszczalna jest też lekcja לִּי (do mnie), w takim wypadku pomija się tu ponownie wzmianki o Bogu, w miejsce którego pojawia się zaimek osobowy, BT opowiada się za drugą wersją, jednakże większość uczonych idzie za TM.

¹⁹ Por. M. Rehm, *Die Hirtenallegorie Zach 11,4-14*, BZ 4(1960) s. 193.

²⁰ Odpowiedź Boga na taką postawę dobrze ilustrują słowa Ez 34,2: „Synu człowieczy, prorokuj o pasterzach Izraela, prorokuj i powiedz im: «Tak mówi Pan Bóg: Biada pasterzom Izraela!»” Na słowa błogosławieństwa wypowiedziane przez przestępnych pasterzy czy sprzedających Bóg odpowiada „biada”

Groźba, z jaką występuje Bóg, oznacza rychle wyniszczenie kraju, lud bowiem będzie wydany w ręce sąsiadów i złego króla. Jahwe nie uczyni niczego, co mogłoby zmienić tę sytuację. Nie wiadomo, kim jest ów król, być może jest tu aluzja do panowania domu Dawidowego (por. 12,10–14), nie ma jednak co do tego pewności. Jeżeli weźmiemy pod uwagę historię ludu wybranego, może tu chodzić o obcych władców, którzy zewsząd zagrażali Judzie i Izraelowi.

Wersety 4–6 ukazują bardzo złą sytuację w jakiej znalazł się lud. Szczególnie naganna jest postawa pasterzy i tych, którzy z nimi wchodzą w układy handlowe. Lud musi sobie uświadomić, że ich przywódcy są niegodziwcami. Jedynym pozytywnym motywem, jaki pojawił się w omawianych wersetach, to powierzenie funkcji pasterskiej prorokowi.

3. Posługa proroka (Za 11,7–14)

Werset 7 donosi o podjęciu przez proroka nowej misji: „Pastem więc owce, przeznaczone na zabicie przez handlarzy [...]”²¹. Owi handlarze to prawdopodobnie wspomniane w w. 5 postacie, które sprzedają owce na zabicie. Następnie z tekstu dowiadujemy się, że prorok wziął dwie laski, którym nadał symboliczne nazwy: łaskawość (נַעַם) i zjednoczenie (חֲבָלִים) — w. 7b²². W Ps 90,17 psalmista modląc się do Boga woła: „A dobroć (נַעַם) Pana Boga naszego niech będzie nad nami” נַעַם oznacza zatem łaskawość, która przejawia się w czuwaniu nad powierzonym dobrem. Nazwana tym imieniem laska pasterska wskazuje na zadanie, jakie spełnia pasterz. Druga laska, nazwana „zjednoczenie”, sugeruje inną rolę pasterza, a mianowicie troskę o zachowanie całego stada i niedopuszczenie do jego rozproszenia²³.

Kolejną czynnością, jaką spełnia prorok, jest usunięcie trzech pasterzy (w. 8). Jak wyżej zaznaczono, nie można w tym wypadku ustalić, o ja-

²¹ W TM pojawia się wyrażenie לֶכֶן עֲנִי (dlatego biedne), idąc za LXX można to wyrażenie czytać לֶכֶן עֲנִי (dla Kananejczyków), czyli dla sprzedawców; por. Homerski, *Księga Zachariasza*, s. 410.

²² Dwie laski były stosowane w ówczesnym zwyczaju pasterskim, dłuższa służyła do podpierania się, a krótsza i mocniejsza — do obrony przed dzikimi zwierzętami; tamże.

²³ Tekst Za 11,7b jest niewątpliwie inspirowany przez Ez 37,15–17: „Pan skierował do mnie te słowa: «Synu człowieczy, weź sobie kawałek drewna i napisz na nim: Juda i Izraelici jego sprzymierzeńcami. Potem weź sobie inny kawałek drewna i napisz na nim: Józef (drewno Efraima) i cały dom Izraela jego sprzymierzeńcami. Złącz je z sobą jedno z drugim w jeden kawałek drewna, tak by w rękę twoim stanowiły jedną całość»”

kim wydarzeniu historycznym jest tu mowa²⁴. Być może chodzi tu raczej o fikcję literacką, która jednak wskazuje, że nastąpił realny konflikt między prorokiem a wpływowymi sferami społeczeństwa. Druga część w. 8 dodaje nową informację, otóż dochodzi również do rozżewu między prorokiem a powierzonymi mu owcami: „Ale zniechęciłem się do nich, a one także poczuły wstręt do mnie” W tekście nie wspomina się owiec wprost²⁵. Nie wydaje się jednak, by w w. 8b chodziło o kontynuację myśli na temat konfliktu proroka z pasterzami (w. 8a), zwłaszcza że w w. 9 prorok zwraca się właśnie do owiec²⁶. Występujący w imieniu Jahwe prorok nie jest w stanie uratować owiec. Zaistniała sytuacja nie powstała z winy nowego pasterza, lecz z powodu niechęci do niego ze strony owiec. Decyzja proroka jest jednoznaczna: „Nie będę was pasł. Która ma umrzeć, niech umrze, a która ma przepaść, niech przepadnie, a pozostałe niech pożrą każda mięso swej sąsiadki” (w. 9). Boże miłosierdzie okazane stadu nie przyniosło pożądanego owocu i owce (lud) zmierzają do unicestwienia. Wycofanie się pasterza oznacza ustanie działania łaskawości Bożej. Potwierdzenie tego faktu stanowi czynność symboliczna, którą prorok wykonał: „Wziąłem mą łaskę „łaskawość” i złamałem ją, aby zerwać moje przymierze, które zawarłem ze wszystkimi narodami” (w. 10). Zaskakuje tu informacja o „wszystkich narodach”, przymierze z Jahwe dotyczyło bowiem narodu wybranego. Komentatorzy doszukują się więc myśli o przymierzu z narodami, które chroniło Izrael przed atakami ze strony pogan²⁷. Wydaje się jednak, że z kontekstu wypowiedzi nie wynika taka treść. Należy zwrócić uwagę na określenie „narody” — hebr. **עַמִּים**. Krytyczne wydanie Biblii Hebrajskiej (BHS) sugeruje, że możliwa jest lekcja **עַם**, czyli liczba pojedyncza — naród, lud. Mogła więc nastąpić zmiana wyrażenia, które pierwotnie brzmiało „cały naród”, a przez dodanie końcówki **ם** powstała liczba mnoga i lekcja „wszystkie narody”²⁸. Warto jednak zwrócić uwagę, że w **עַמִּים** ostatnie **ם** można traktować jako enklitykę²⁹. W różnych proponowanych rozwiązaniach często pojawia się tendencja rozumie-

²⁴ J. Kremer wylicza aż czterdzieści możliwości jakie podawano w historii interpretacji tego tekstu; por. *Die Hirtenallegorie im Buche Zacharias*, Münster 1930, s. 30.

²⁵ BT ma inne tłumaczenie: „Straciłem także cierpliwość względem owiec [.]”; natomiast najnowszy przekład zawiera bardziej dosłowne tłumaczenie: „Ale uprzykrzyłem je sobie [.]”

²⁶ Warto zwrócić też uwagę, że między w. 7 a w. 8b jest tak znaczna łączność, że wielu uczonych uważa, iż w. 8a jest późniejszym dodatkiem.

²⁷ Por. Homerski, *Księga Zachariasza*, s. 413; Rehm, *Die Hirtenallegorie Zach 11,4-14*, s. 191-192.

²⁸ Por. K. Elliger, *Das Buch der zwölf Kleinen Propheten 2*, Göttingen 1959, s. 162.

²⁹ Por. Schökel, Sicre Diaz, *I Profeti*, s. 1366.

nia **הָעַמִּים** jako określenia jednego narodu. Przyjmując takie założenie w Za 11,10 byłaby mowa o całym ludzie izraelskim, a przymierze dotyczyłoby relacji między pasterzem a owcami. Laska pasterska „łaskawość” symbolizuje więc troskę pasterza o owce, a jej złamanie oznacza zerwanie przymierza.

Symboliczna czynność proroka została zrozumiana przez handlarzy jako rodzaj wyroczni Bożej: „Poznali tedy handlarze owiec, którzy mnie obserwowali, że było to słowo Jahwe” (w. 11). Jak wynika z treści całej alegorii prorok pełnił funkcję pasterza w imieniu Jahwe, a można nawet powiedzieć, że Bóg utożsamia się tu z prorokiem. Mając na uwadze alegoryczny charakter tekstu, dostrzegamy w w. 12 wypowiedź pełną ironii — otóż prorok, który identyfikowany jest z Jahwe domaga się zapłaty za dotychczasową misję, przy czym w tej kwestii zdaje się na handlarzy, by oni sami wycenili wysokość zapłaty: „Jeśli (to) dobre w oczach waszych, dajcie mi moją zapłatę, a jeśli nie, to się wstrzymajcie” (w. 12a). Prorok przemawia do handlarzy ich językiem, bowiem przywódcy narodu (handlarze) życie religijne zredukowali do wymiarów ekonomicznych. Mowa proroka na tym poziomie świadczy o ironii, jaką w tym wypadku zastosowano. Jego rozmówcy chętnie przystają na ten układ i wyznaczają prorokowi zapłatę w wysokości trzydziestu srebrników (w. 12b)³⁰ Istota ironii tkwi w tym, że to łaskawość Jahwe względem ludu wybranego została tu wyceniona, z czym ochoczo pogodzili się przywódcy religijni. Byli tak operatywni, że precyzyjnie potrafili ocenić wartość materialną posługi duchowej.

Kolejny werset kontynuuje temat zapłaty, która już została uiszczona. Należała się ona samemu Bogu, stąd prorok otrzymuje polecenie, by otrzymane srebrniki znalazły się w świątyni: „Wrzucić do skarbca tę wysoką cenę, na jaką Mnie oszacowali” (w. 13a)³¹. Ton ironii odczytujemy również w wyrażeniu „wysoka cena” W swej istocie działanie Boże jest autonomiczne i całkowicie bezinteresowne, człowiek zatem nie może Bogu odplacić się jakąkolwiek wartością poza okazywaniem Mu zaufania i wierności³². W końcu prorok łamie drugą laskę — „jedność” (w. 14). Czynność ta jest dokładnie przeciwstawna do tego, co uczynił Ezechiel łącząc ze sobą dwa kawałki

³⁰ Wartość trzydziestu srebrników była równoznaczna z ceną jednego niewolnika (por. Wj 21,32).

³¹ Występujący w tekście termin **כֶּסֶף** może znaczyć odlewcę (odlewnika), stąd Homerski (*Księga Zachariasza*, s. 412) tłumaczy w. 13a: „Rzuci odlewcy (tę) wspaniałą cenę [.]”

³² W NT tekst Za 11,13 został wykorzystany przy opisie męki Chrystusa (Mt 27,9). Tekst Mateuszowy stanowi kompilację Za 11,12n i Jr 32,6–9 i jest przypisywany Jeremiaszowi, który szczególnie znany był z opisów nieszczęść; por. J. Gnilka, *Das Matthäus Evangelium* II (HThKNT I 2), Freiburg 1988, s. 449.

drewna (Ez 37,15-23). W ten sposób zostało zerwane braterstwo dwóch ludów, które w zamyśle Jahwe stanowić miały jeden lud Boży³³

4. Drugie polecenie Jahwe (Za 11,15-17)

W wyniku zaistniałej sytuacji prorok ma pełnić raz jeszcze rolę pasterką przejmując sprzęt „głupiego pasterza” (w. 15). Potem jednak zastąpi go inny pasterz, który nie będzie się troszczył o to, co ginie, nie będzie szukał tego, co błądzi, nie będzie leczył tego, co zranione, nie będzie karmił tego, co zdrowe (w. 16). Wydaje się, że nie tyle chodzi tu o postać przyszłego pasterza, co odwołanie się do przeszłości i przypomnienie zachowań przywódców religijnych, znanych z historii narodu, których postępowanie było zupełnie przeciwne misji prawdziwego pasterza. Osoba tak postępująca faktycznie nie mogła być użyteczna w sprawowaniu pieczy nad owcami. Jest to obraz przywódców religijnych Izraela, którzy w ten sposób postępowali z powierzonym sobie narodem³⁴.

Ostatni werset alegorii rozwija temat złego pasterza. Pasterz ów jest zupełnie niezdolny do pełnienia powierzonej mu funkcji, dlatego ściąga na siebie złowieszcze: „biada” (w. 17a). Przejawem zewnętrznym braku jakiegokolwiek dyspozycji tego pasterza do działania są opisy mówiące o groźbach czyhających na jego członki: ramię i prawe oko. Dosięgnie je miecz, dlatego ramię jego uschnie, a prawe oko się zaćmi (w. 17bc). Pasterz o takich „kwalifikacjach” musiał zostać odrzucony przez Boga. Ostatni werset alegorii sugeruje, że los złego pasterza jest przesądzony, a wszelkie nadużycia, które miały mu służyć, w końcu obrócą się przeciwko niemu.

Już na początku zaznaczyliśmy, że perykopa Za 11,4-17 okazuje się niezwykle trudnym tekstem dla prób ustalenia odwołań historycznych zawartej w niej alegorii. Tekst wypowiedzi Za 11,4-17 swą formę ostateczną przybrał po niewoli babilońskiej. Przeznaczony więc był dla tych, którym przyszło realizować życie religijne jako narodu wybranego po bolesnych doświadczeniach upadku Samarii i Jerozolimy oraz po powrocie do Palestyny. Nie odrodziła się wówczas monarchia Dawidowa, choć potomkowie jego domu ciągle jeszcze tworzyli sfery wpływowe w społeczeństwie. Naród potrzebował przywódców religijnych, którzy byliby zdolni zatroszczyć się o jego dobro. Ostatecznie w tekście znajdujemy cień otuchy: Jahwe jest

³³ Faktycznie w historii braterstwo to zostało zerwane po śmierci Salomona wraz ze schizmą Jeroboama.

³⁴ Wydaje się, że Za 11,16 odwołuje się do Ez 34,3-5.

tym, który wszystko kontroluje, On ocenia przydatność poszczególnych pasterzy i usuwa tych, którzy postępują niegodziwie. Reminiscencja o złamaniu jedności Judy z Izraelem oznacza faktyczny stan podziału, jaki nastąpił w odległej historii — po powrocie z niewoli Samaria i Jerozolima pozostały w stanie wzajemnej wrogości.

Pomimo prób interpretacyjnych, tekst pozostaje dla nas ciągle nieczytelny. Jego wartość zawiera się jednak w tym, że oferuje istotne pouczenie na temat pasterzy, którzy pełnią swe funkcje w narodzie wybranym, i ich „kwalifikacji” Kwestia ta nie była nigdy obojętna Bogu. Pasterze sprawowali rządy w imieniu Jahwe. „Panowanie” zaś głupich pasterzy było zawsze największym niebezpieczeństwem dla ludu. Takich przywódców trzeba było się znacznie bardziej obawiać, niż wrogów zewnętrznych. W historii Izraela miało to miejsce po śmierci Salomona. Podział na Izraela i Judę oznaczał w rzeczywistości utratę perspektywy szczęśliwej przyszłości, w jej miejsce pojawiła się historia odstępstw i upadków. Choć nie potrafimy powiedzieć, czy Za 11,4–17 stanowi reminiscencję z przeszłości, czy też opis współczesnych uwarunkowań, względnie, czy prorok nie sięgał tu w przyszłość, jedno nie ulega wątpliwości — tekst zawiera ostrzeżenie przed postępowaniem niezależnym od woli Jahwe. Zarówno pasterze, jak i powierzone im owce zmierzają do unicestwienia, gdy pozostają poza zasięgiem Bożego działania.